

Recenzja
dorobku naukowo-badawczego, dydaktycznego
i organizacyjnego dr Bartosza Bartosiewicza sporządzona
w związku z postępowaniem w sprawie uzyskania stopnia
doktora habilitowanego w dziedzinie geografia społeczno-
ekonomiczna i gospodarka przestrzenna

Uwagi wprowadzające

W nawiązaniu do informacji o powołaniu mnie do składu Komisji Habilitacyjnej ds. przeprowadzenia postępowania habilitacyjnego dr Bartosza Bartosiewicza, wszczętego 7-02-2022 r. jako recenzenta (pismo z 7-07-2022) oraz w oparciu o dostarczone materiały sporządziłem recenzję dorobku Habilitanta. Zgodnie z przepisami *ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym* Kandydat wskazał jako „osiągnięcie naukowe”, stanowiące podstawę postępowania habilitacyjnego, cykl artykułów powiązanych tematycznie obejmujących problematykę struktury i powiązań przestrzennych regionów miejskich w Polsce (*City regions in Poland – structure and spatial linkages*). Co interesujące, Habilitant nie zatytułował cyklu artykułów w wersji polskiej Autoreferatu (s. 3), natomiast w wersji angielskiej cykl opatrzono tytułem: *Regiony miejskie w Polsce – struktura i powiązania przestrzenne (Autoreferat Eng., s.2)*.

Z przedłożonej dokumentacji wynika, że spełnione są wymagania formalne niezbędne do wszczęcia postępowania habilitacyjnego, wynikające z Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r., art. 221 *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2018 r., poz. 1668 ze zm.). Poniższa recenzja opiera się na kryteriach określonych w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. nr 196, poz. 1165) i obejmuje trzy najważniejsze elementy składające się na dorobek Habilitanta, to jest:

- 1) osiągnięcie naukowe będące przedmiotem postępowania habilitacyjnego,
- 2) pozostałe osiągnięcia naukowe,

3) dorobek dydaktyczny i organizacyjny.

Moja recenzja dorobku dr Bartosza Bartosiewicza koncentruje się na wskazanym cyklu artykułów, ale w dalszych częściach ocena obejmuje również inne dokonania Habilitanta, w tym Jego aktywność naukowo-badawczą oraz jej odbiór przez środowisko naukowe. Recenzję zamyka ostateczna jednoznaczna konkluzja. Całość oceny dorobku Kandydata podzieliłem na trzy części, z których pierwsza dotyczy charakterystyki Jego drogi naukowej wraz z oceną dokonań, druga koncentruje się na cechach naukowych wskazanego cyklu artykułów i wkładzie, jaki on wnosi w rozwój nauki, a trzecia zawiera moje wnioski, wynikające z tych ocen wraz z finalną konkluzją.

1. Ogólna charakterystyka i ocena dorobku naukowo-badawczego

Dr Bartosz Bartosiewicz w 2004 r. ukończył studia magisterskie na Wydziale Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego, na kierunku geografia ze specjalizacją zagospodarowanie środowiska i samorząd terytorialny.

W 2008 r. na tym samym wydziale Uniwersytetu Łódzkiego uzyskał tytuł doktora za rozprawę doktorską *Zróżnicowanie przestrzenne infrastruktury komunalnej w gminach miejsko-wiejskich regionu łódzkiego*. Promotorem tej pracy był prof. dr hab. Tadeusz Marszał. Od 1.10.2007 r. nieprzerwanie pracuje w Uniwersytecie Łódzkim, na Wydziale Nauk Geograficznych, w Instytucie (wcześniej Katedrze) Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej.

Habilitant zgłosił jako swoje osiągnięcie naukowe¹ cykl powiązanych tematycznie 13. artykułów pt. *Regiony miejskie w Polsce – struktura i powiązania przestrzenne* (tłumaczenie z wersji angielskiej Autoreferatu). Teksty powstały w latach 2011 – 2022 i są to 4 artykuły opublikowane w czasopismach zagranicznych i 9 tekstów, które ukazały się w czasopismach krajowych. W 6. artykułach jest ich autorem, natomiast w 8. publikacjach jest współautorem, pomysłodawcą i/lub głównym autorem koncepcji badań.

W cyklu publikacji generalnie analizuje się strukturę i powiązania przestrzenne regionów miejskich w Polsce, które są rozumiane jako domknięte układy osadnicze stanowiące skupiska miejsc pracy i zamieszkania i wykazujące silne codzienne powiązania (*daily urban system*). Regiony takie mogą być zróżnicowane pod względem wielkości (w zależności od skali ośrodka centralnego) oraz typu układu osadniczego (monocentryczne

---

¹ W rozumieniu art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*.

lub policentryczne). Powiązania w tych układach Habilitant rozumie jako relacje związane z przepływami ludzi, dóbr i informacji.

Poza przedstawionym cyklem artykułów aktywność naukowa dr Bartosza Bartosiewicza koncentrowała się wokół zagadnień dotyczących rozwoju infrastruktury komunalnej w miastach (monografia), zmian funkcji małych miast (rozdziały w monografiach, artykuły) i spójności obszarów metropolitalnych (rozdziały w monografiach, artykuły). Wyrazem tej aktywności były zarówno publikacje jak i wystąpienia na konferencjach krajowych i zagranicznych oraz udziały w projektach badawczych (również międzynarodowych) i ekspertyzach.

Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora Habilitant opublikował łącznie 36 prac naukowych (wg *Wykazu osiągnięć naukowych...*, s. 21) w okresie 2008-2022, co daje średnio ok. 2,7 publikacji rocznie. W sumie, aktywność publikacyjna Kandydata - w sensie ilościowym, jak i jakościowym jest znacząca. Teksty Habilitanta ukazywały się zarówno w wieloautorskich monografiach jak i w znanych i poważanych w środowisku geografów ekonomicznych periodykach, głównie krajowych, takich jak: *Quaestiones Geographicae*, *Studia Regionalia KPZK PAN*, *Studia KPZK PAN*, *Studia Miejskie*, *Acta Universitatis Lodzensis*, *Folia Geographica Socio-Oeconomica*, *Space-Society-Economy*, *Prace Komisji Geografii Komunikacji PTG*, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*. Są też czasopisma zagraniczne (m. in. *Cybergeo: European Journal of Geography*). Jakkolwiek charakter współautorski ma $\frac{3}{4}$ wykazanych prac (27 pozycji), co wydaje się być bardzo dużym udziałem, to zdolność do współpracy i jej częste podejmowanie traktuję jako bardzo pozytywną cechę aktywności naukowo-badawczej i publikacyjnej Autora. Trzeba podkreślić, że w wielu spośród tych publikacji Habilitant odgrywał rolę wiodącą w sensie koncepcyjnym i merytorycznym. Jest autorem jednej monografii (*Zróznicowanie i determinanty rozwoju infrastruktury komunalnej w regionie łódzkim - studium przypadków*, Łódź 2010) oraz współautorem kolejnej (*Leksykon sołectw gminy Zduńska Wola*, Łódź-Zduńska Wola 2011), chociaż to ostatnie jest raczej wydawnictwem typu informacyjnego. Jest też autorem lub współautorem aż 17 rozdziałów w monografiach naukowych. Habilitant współredagował także dalszych 5 monograficznych tomów, spośród których cztery, poświęcone różnym aspektom funkcjonowania i rozwoju małych miast, zasługują na szczególną uwagę ze względu na znaczenie naukowe potwierdzone częstym przywoływaniem tekstów z tych wydawnictw (np. *Struktura przestrzenna małych miast z perspektywy 20 lat transformacji* (2011)). Tematyka związana z uwarunkowaniami rozwoju

małych miast dominuje także w większości z tomów tematycznych w czasopiśmie naukowych, których był redaktorem lub współredaktorem.

Warto także zwrócić uwagę na odbiór dorobku publikacyjnego Kandydata w środowisku naukowym, co ma istotne znaczenie dla oceny poziomu i znaczenia Jego prac i dokonań w kształtowaniu wymiaru naukowego dziedziny geografia ekonomiczna i gospodarka przestrzenna. Spośród prac dr Bartosza Bartosiewicza w bazie *Web of Science* (czerwiec 2022) cytowano je ponad 30 razy. Natomiast w bazie *Scopus* cytowano je prawie 50 razy, a w bazie *Google Scholar* teksty Habilitanta cytowano prawie 370 razy. Wśród cytowanych prac, pierwsze dwie (z 2012 i 2019 r.) opublikowane w znanych czasopiśmie z dziedziny geografii społeczno-ekonomicznej (w tym jedno zagraniczne), powoływano prawie 50 razy. Łącznie, dorobek publikacyjny dr Bartosza Bartosiewicza uznaję za co najmniej zauważony w krajowym i międzynarodowym środowisku naukowym, co sytuuje go w gronie uznanych i poważanych specjalistów z zakresu funkcjonowania ośrodków miejskich (szczególnie lokalnych centrów) oraz polityki miejskiej i regionalnej.

W całym okresie po uzyskaniu stopnia doktora Bartosz Bartosiewicz uczestniczył w 44 konferencjach naukowych. Ponad 1/3 to konferencje międzynarodowe, w tym 12 anglojęzycznych, m. in. w Turcji, Szwajcarii, USA, Holandii i Ukrainie. Na wszystkich wygłosił referaty w jęz. angielskim (Nowy Orlean, Waszyngton, Lugano, Delft, Ankara, Lwów). W zdecydowanej większości wystąpień prezentował autorskie badania (lub badania zespołu) oraz brał czynny udział w obradach, co świadczy o dużej aktywności Kandydata w prezentowaniu wyników swoich badań i o naukowej erudycji. Od wielu lat jest sekretarzem i członkiem komitetu organizacyjnego cyklicznej konferencji naukowej *Małe Miasta* współorganizowanej przez Uniwersytet Łódzki i Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach. Moim zdaniem, intensywność współpracy Habilitanta z międzynarodowym środowiskiem naukowym, zajmującym się szeroko rozumianymi problemami rozwoju metropolitalnego i regionalnego, a także zrównoważonym rozwojem miast (w tym małych miast) i stref podmiejskich – świadczy o jego pozycji i możliwościach budowania nowych sieci powiązań na tych polach badawczych.

Wartą podkreślenia jest także duża aktywność dr Bartosza Bartosiewicza w pracach związanych z realizacją projektów i tematów badawczych finansowanych w drodze konkursów krajowych lub zagranicznych, nawiązujących do Jego zainteresowań naukowych. W okresie 2020-2023 kieruje projektem NCN *Ewolucja struktury przestrzennej regionów miejskich w Polsce*, którego publikowane wyniki stały się podstawą do wystąpienia o rozpoczęcie Jego procedury habilitacyjnej. W latach 2018-2019 kieruje

projektem NCN *Miniatura Ewolucja formy miejskiej w Polsce w okresie transformacji ustrojowej - wyniki badania pilotażowego*, którego wyniki również zostały wykorzystane w publikacjach i wystąpieniach konferencyjnych. Brał i bierze udział w realizacji 5 projektów badawczych, w tym jednego międzynarodowego, z których szczególnie doceniłbym uczestnictwo w projekcie *Big data and housing dynamics* (2018-2019). Warto także zauważyć udział w projekcie NCN *Dojazdy do pracy w Polsce: wzory i zachowania przestrzenne* (2017-2020) i projekcie MNiSW *Spójność Terytorialna Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego* (2010-2012). Stanowiły one dobry punkt wyjścia do nawiązywania bliższych naukowych relacji w krajowym i europejskim (szczególnie środkowo-europejskim) środowisku badawczym.

Wartą odnotowania jest duża aktywność Kandydata w komitetach i radach redakcyjnych czasopism naukowych. W latach 2017-2019 był sekretarzem kwartalnika *Space-Society-Economy*, od 2015 r. jest członkiem rad redakcyjnych *Folia Geographica Socio-Oeconomica* (Uniwersytet Łódzki) i od 2016 r. *Economic and Social Geography* (Ukraina). Wielokrotnie uczestniczył też w wyjazdach dydaktycznych z programu *Erasmus* (2017-2019 - Ljubljana, Mersin, Porto, Pecz). Organizował również wymianę studentów i pracowników z Politechniką Lwowską w ramach konkursu *Erasmus*.

Uogólniając, opublikowane opracowania naukowe potwierdzają możliwości twórcze Habilitanta oraz Jego zdolność do współpracy z innymi, krajowymi i zagranicznymi badaczami, a także umiejętność syntezy, zarówno własnych materiałów empirycznych i analiz, jak i z krytycznej analizy rozważań innych naukowców. Dorobek publikacyjny i jego percepcja, aktywność konferencyjna i udział Kandydata w projektach badawczych jest – po bliższym zapoznaniu się z nim – w zupełności wystarczający do wsparcia wniosku o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

2.1 Ocena cyklu artykułów stanowiących tzw. osiągnięcie naukowe Habilitanta

Podstawą ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego przez dr Bartosza Bartosiewicza jest zestaw 15² artykułów naukowych (Autoreferat, s. 2-3) opublikowanych w czasopismach zagranicznych i krajowych w latach 2011-2022. Stanowią one w zamyśle

---

² Artykułów jest 15, chociaż w wykazie jest 13 pozycji, z których dwunasta jest pracą redagowaną (B. Bartosiewicz, T. Marszał i I. Pielesiak), a Habilitant jest nie tylko współredaktorem tomu, ale i Autorem lub współautorem trzech tekstów.

Habilitanta powiązany tematycznie cykl przedstawiający *City regions in Poland – structure and spatial linkages (Regiony miejskie w Polsce – struktura i powiązania przestrzenne)*. Warto zwrócić uwagę, że teksty tworzące zestaw powstały w oparciu o badania prowadzone zarówno w ramach kierowanych przez Autora w latach 2018 – 2023 grantów jak i w wyniku uczestnictwa w grantach kierowanych przez innych badaczy (zarówno międzynarodowych jak i krajowych).

Habilitant koncentruje się na strukturze regionu miejskiego wiążąc ją z specyfiką rozmieszczenia aktywności człowieka w jego przestrzeni. W takim ujęciu regiony miejskie mogą przyjmować formy od skrajnie monocentrycznych (jeden ośrodek centralny koncentrujący wszelką aktywność) po skrajnie policentryczne (aktywność jest w miarę równomiernie rozłożona pomiędzy poszczególne centra). Badanie policentryczności prowadzono w formie morfologicznej (rozlokowanie aktywności pomiędzy centrami regionu miejskiego – np. miejsc pracy) oraz funkcjonalnej (kierunki i wymiar powiązań pomiędzy centrami regionu miejskiego – np. dojazdy do pracy).

Problematykę badawczą Habilitant podzielił na cztery grupy zagadnień związanych z funkcjonowaniem regionów miejskich. Najpierw wskazał wyznaczenie (delimitacja) granic i spójność terytorialną regionu miejskiego [1], później powiązania przestrzenne w regionie miejskim [2] i jego policentryczność [3] oraz ewolucję struktury przestrzennej regionu miejskiego [4]. Przedmiotem analiz są regiony miejskie w Polsce, począwszy od Łodzi i miast woj. łódzkiego do zbioru aglomeracji miejskich w kraju. Badania mają charakter statyczny, chociaż ostatnia praca ze wskazanego do oceny cyklu reprezentuje podejście dynamiczne.

Zagadnieniem delimitacji zasięgów i spójności terytorialnej regionów miejskich zajmuje się w Polsce wielu badaczy, reprezentujących różne dyscypliny naukowe i jak dotąd nie wypracowano uniwersalnej i powszechnie akceptowanej w środowisku naukowym metody wyznaczania granic regionów miejskich, chociaż w wielu krajach europejskich osiągnięto konsensus w tym zakresie (m. in. Wlk. Brytania, Niemcy, Holandia, Francja).

W Polsce zaobserwować można dwa główne podejścia do delimitacji – w pierwszym, opartym na powiązaniach z miastem centralnym, nie bierze się pod uwagę faktycznych przepływów i przyjmuje się *a priori* założenie, że regiony miejskie są monocentryczne (wyznaczanie zasięgu regionów dużych miast opiera się na jednostkach administracyjnych). Natomiast w drugim ujęciu procedura delimitacji ma charakter hierarchiczny, a jej efektem jest wyznaczenie wielu regionów miejskich o bardzo

zróznicowanej wielkości. Ogólnie biorąc Habilitant uważa, kwestia delimitacji regionów miejskich w Polsce nie jest zamknięta w sensie naukowym i ciągle jest otwartym polem badawczym, zarówno w ujęciu metodologicznym jak i interpretacyjnym.

Tym zagadnieniom poświęcone są publikacje 12 i 13 (wg wykazu osiągnięć), gdzie Habilitant analizuje spójność terytorialną Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego (ŁOM) poprzez identyfikację poziomu integralności przestrzeni geograficznej utożsamianą z zasięgiem oddziaływania miasta rozumianą jako delimitacja jego granic. Wypracowane podejście oparto na zestawie 12 cech (powiązania społeczne, transportowe i ekologiczne oraz charakterystyki sytuacji społeczno-gospodarczej). Oryginalny charakter ma skonstruowanie podejścia metodologicznego, w którym wykorzystano nie tylko charakterystyki struktury obszaru (np. gęstość zaludnienia, wskaźnik przedsiębiorczości czy stan infrastruktury technicznej), ale przede wszystkim cechy powiązań przestrzennych. Uzyskany rezultat umożliwił ocenę stopnia spójności (klasyfikacja) gmin regionu łódzkiego, co potwierdziło zarówno wartość metody klasyfikacji jak i naukową przydatność wyników oceny (wykorzystano je praktycznie w dalszych ekspertyzach). Z kolei publikacje 7, 8 i 9 (wg wykazu osiągnięć) z lat 2015-2016 reprezentują podejście funkcjonalne Habilitanta w badaniach nad delimitacją regionów miejskich. Ich rezultatem jest propozycja uniwersalnego narzędzia do delimitacji regionów miejskich, która opiera się na analizie powiązań przestrzennych w układach miast w zakresie dojazdów do pracy i szkół, gospodarki oraz przepływów migracyjnych. Również tu Habilitant posłużył się przestrzenią woj. łódzkiego wyznaczając w nim regiony miejskie (miasta małe i średnie) za pomocą podejścia metodologicznego analogicznego do zastosowanego w badaniach delimitacyjnych. Jednak tu wykorzystano wyłącznie miary oddające charakter powiązań przestrzennych (publikacja nr 11 wspólna z I. Pielesiak (wg wykazu osiągnięć)), co umożliwiło uzyskanie bardzo cennego rezultatu naukowego w postaci usystematyzowania etapów metropolizacji przestrzeni w regionach metropolitalnych w Polsce (szkoda, że opracowanie dotyczy tylko części ośrodków o cechach metropolitalnych).

W jakimś sensie syntezyjący charakter ma publikacja nr 5 (wg wykazu osiągnięć), gdzie do delimitacji regionów miejskich zastosowano podejście strukturalne opierające się na analizie kierunku relacji w sieci i siły powiązań za pomocą odpowiedniego algorytmu. Habilitant (wspólnie z S. Marcińczakiem) wyznaczył 56 regionów miejskich w Polsce opierając się na relacjach wynikających z dojazdów do pracy. Wyznaczone regiony nie objęły całego kraju, 290 gmin (12% powierzchni i 3,5% populacji oraz 3% wszystkich zatrudnionych) znalazło się poza klasyfikacją. Autorzy traktują dojazdy do pracy jako

najbardziej trwałe typ powiązań przestrzennych, który precyzyjnie oddaje związki w przestrzeni geograficznej, co – moim zdaniem budzi pewne wątpliwości. Liczne badania, również w Polsce (np. J. Rajman) dowodzą, że dojazdy do pracy rzeczywiście są dosyć trwałym wyznacznikiem relacji w strukturach przestrzennych, jednak ulegają daleko idącym przekształceniom, zarówno jeśli chodzi o ilościowy wymiar przepływów, ich zasięg oraz kierunki powiązań, w miarę jak zmienia się układ gospodarczy oraz rozmieszczenie i charakter miejsc pracy (por. m. in. Rauziński, Śleszyński, Bul, Muster i in.)³ Krótko mówiąc, wyznaczanie zasięgu regionów miejskich za pomocą jednego – dwóch typów relacji przestrzennych niekoniecznie musi właściwie wskazać zarówno liczbę regionów miejskich jak i ich zasięgi. Jestem zdania, że zaprezentowany tekst – to bardzo dobry punkt wyjścia do dalszych, bardziej zaawansowanych badań zarówno nad kwestią delimitacji jak i (przede wszystkim) nad wypracowaniem dobrze uzasadnionej metodologii tego typu prac.

Warto tu zaznaczyć, że Habilitant w kolejnych pracach poszedł w tym kierunku (co dobrze świadczy o krytycznym podejściu do wyników własnych badań) i wykorzystał wyniki tych delimitacji do dalszych badań zaprezentowanych w publikacjach nr 2 i 3 (wg wykazu osiągnięć), które dotyczyły kwestii policentryczności oraz w publikacji nr 1, gdzie (wspólnie z S. Marcińczakiem) dokonano ponownej delimitacji regionów miejskich (56 regionów) stosując tą samą procedurę, ale z dynamicznym podejściem (1983 i 2011), co umożliwiło ocenę trwałości ich układów przestrzennych. Ocena polegała na identyfikacji zmian struktury regionów miejskich mierzonej poziomem policentryczności morfologicznej i funkcjonalnej i uzyskaniu grupowania regionów w czterech klasach tych zmian. Traktując ewolucję struktury przestrzennej regionu miejskiego jako swój główny kierunek zainteresowań badawczych, Habilitant otwiera pole do analizy policentrycznego rozwoju regionów miejskich w Europie Środkowo-Wschodniej, w dużym stopniu dotąd nie eksplorowane (poza nielicznymi pracami czeskimi i węgierskimi). Kilka wniosków z tego ważnego badania ma charakter nowości naukowej (mimo tego, że potwierdza znane z innych badań stwierdzenia):

- zakres zmian struktury przestrzennej regionów miejskich w Polsce jest niewielki, pomimo dynamicznych procesów deindustrializacji, wzrostu znaczenia sektora usług i żywiolowej suburbanizacji;

- tworzenie bardziej policentrycznych struktur przestrzennych jest raczej wyjątkiem

---

³ Sam, wiele lat temu popełniłem tekst na ten temat: Heffner K., (1995). System osadniczy i dojazdy do pracy a perspektywiczne rynki pracy na Śląsku Opolskim, [w:] R. Rauziński, K. Heffner (red.) *Bezrobocie – zagrożenia i szanse dla społeczności lokalnych (na przykładzie wybranych ośrodków lokalnych Śląska Opolskiego)*, Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski, Opole, s. 45-86.

niż głównym trendem co skutkuje dominacją, trwałością i trwaniem układów monocentrycznych (tylko 1/3 wszystkich regionów miejskich w Polsce weszła w transformację ustrojową jako struktury policentryczne);

- powstanie sieci słabiej połączonych struktur osadniczych w regionie miejskim jest konsekwencją głębokich zmian w rozmieszczeniu i przyciąganiu miejsc pracy, co skutkuje zmniejszeniem liczby dojazdów do pracy (zmiany wzorców dojazdów: centra regionalne/przemysł na ośrodki lokalne/usługi);

- wzrost policentryczności większych regionów miejskich jest konsekwencją rozwoju mniejszych ośrodków w układzie oraz procesów dekoncentracji zatrudnienia i rynku mieszkaniowego, natomiast powstawanie układów bardziej policentrycznych w mniejszych regionach miejskich ma bardziej skomplikowaną naturę.

Innym kierunkiem intensywnych badań Habilitanta są powiązania przestrzenne w regionach miejskich. W publikacjach nr 5, 10 i 12 (wg wykazu osiągnięć) dr Bartosz Bartosiewicz skoncentrował się na powiązaniach społecznych (głównie na dojazdach do pracy, ale również dojazdach edukacyjnych i związanych z kulturą), a efektem analiz są klasyfikacje uwzględniające ich intensywność. Oryginalnym dokonaniem badawczym Kandydata jest zidentyfikowanie zasięgu oddziaływania łódzkich instytucji kultury. W artykule 5 (nr 5, współautorstwo z S. Marcińczakiem) kluczowym elementem jest identyfikacja czynników (metody ilościowe, regresja ważona najmniejszych kwadratów – WLS), które decydują o wzorcach dojazdów do pracy w kontekście struktury przestrzennej regionów miejskich w Polsce. Wpływ struktury przestrzennej na dojazdy do pracy łączy się z wielkością regionów miejskich, która przekłada się na ich zasięg (im większa powierzchnia tym krótsze dojazdy do pracy). W większych regionach miejskich znaczenia gospodarczego nabierają subcentra, co skraca dystanse dojazdów i wpływa na decentralizację struktury, w mniejszych są one pomijane i celem dojazdów są ośrodki regionalne. Również wyższy poziom urbanizacji regionów miejskich skutkuje skróceniem dojazdów do pracy, Wykazanie tych zależności w Polsce (mniej zurbanizowanej od krajów Europy Zachodniej, np. Wlk. Brytanii) potwierdza, że wielkość struktur przestrzennych ma znaczenie w kształtowaniu wzorców relacji na rynku pracy, a wyższy poziom zatrudnienia w miastach niweluje dystanse dojazdów do pracy. Ta konstatacja ma charakter nowości naukowej i stanowi istotny wkład w rozwój badań nad strukturami regionalnymi nie tylko w Polsce, ale również w skali europejskiej. Habilitant potwierdził także, że policentryczna struktura regionów miejskich ma bardziej zrównoważoną formę i jest efektywniejsza w znaczeniu ekonomicznym (m. in. mniej długodystansowych dojazdów). Interesujące są

również stwierdzenia odnoszące się do znaczenia gęstości sieci drogowej dla wzorców dojazdów do pracy. Większa gęstość sieci regionalnych i lokalnych skraca dystans dojazdów oferując więcej możliwości krótszych przemieszczeń. Bardzo ciekawe są także konkluzje Autora wynikające z badań eksperckich nad zmianami we wzorcach zachowań transportowych (pozycja nr 13), które wskazują na ciągle wyraźną dominację transportu indywidualnego w codziennych przeptywach i słabą konkurencyjność stale unowocześnianych zasobów transportu zbiorowego (*Autoreferat* s. 9-10).

W swoich ostatnich badaniach Habilitant skoncentrował się na metodach pomiaru policentryczności regionów miejskich wskazując, że w wymiarze morfologicznym opierają się one na danych ludnościowych i zatrudnieniu, a w wymiarze funkcjonalnym na dojazdach do pracy. Wychodząc z różnych podejść teoretycznych zastosowano (wraz z S. Marcińczakiem) sześć najczęściej stosowanych miar dla 56 regionów miejskich w Polsce, a otrzymane wyniki porównano dla dwóch ich typów. Wykazano, że klasyfikacja pod względem stopnia policentryczności w bardzo dużym stopniu zależy od sposobu pomiaru i ma związek z wielkością regionów. Wnioski płynące z tego badania, jakkolwiek bardzo ważne z naukowego punktu widzenia (wywołały dyskusję na łamach znaczących czasopism z dziedziny rozwoju miast i regionów, s. 12 *Autoreferat*), należy traktować jako bardzo wstępne (Autorzy są także b. ostrożni w ich interpretacji), chociaż sugerują, że perspektywiczne znaczenie w badaniach policentryczności mają pomiary centralności i węzłowości układów miejskich, z czym trudno się nie zgodzić. Przełożenie dokonań w zakresie metodologii badań nad policentrycznością na pomiar rzeczywistych relacji w regionach miejskich Polski wykazało, że ich struktura przestrzenna jest zróżnicowana (to nie jest zbytnio odkrywcze) oraz, że tradycyjnie policentryczne regiony mają mniej policentryczny układ niż regiony miejskie uważane za monocentryczne (potwierdzają to także wyniki badań zagranicznych). Wyniki tych badań wydają mi się znaczące - jeśli chodzi o wkład Habilitanta w rozwój nauki.

Podsumowując, koncepcja cyklu artykułów, jakkolwiek zawierająca sporo aspektów wymagających rozwinięcia i uzupełnienia (Habilitant nie prowadził badań idących w kierunku sformułowania całościowego obrazu analizowanych zjawisk, czego zresztą ma świadomość) - jest czytelna i logiczna - nie budzi większych zastrzeżeń. Problematyka, którą podjął Kandydat jest szeroka i z wielu względów ważna, przede wszystkim z naukowego punktu widzenia. W literaturze polskiej jest stosunkowo niewiele prac poświęconych *stricte* zagadnieniom policentryczności układów miejskich, natomiast w opracowaniach europejskich i światowych dyskusja nad wieloma aspektami tego problemu

jest prowadzona szeroko, co zresztą Autor zauważa powołując się na te opracowania.

2.2 Cel naukowy pracy i metoda badawcza

W *Autoreferacie* Kandydata jak i w opisie cyklu publikacji nie sformułowano bezpośrednio głównego celu badawczego, co – w mojej opinii, jest pewnym niedostatkiem przekazanego do oceny materiału. Tym bardziej, że już w pierwszym artykule cyklu wskazano dwa cele - zbadanie zmian struktury przestrzennej 50 regionów miejskich w Polsce w okresie transformacji ustrojowej, a więc przejścia od tzw. gospodarki nakazowo-rozdzielczej do kapitalizmu (1983-2011), oraz sprawdzenie, czy zmiany te odbiegają (lub upodobniają się) od trendów zidentyfikowanych w innych obszarach (Europa Zachodnia) (1), a także zbadanie związku między wyjściową formą strukturalną i innymi cechami regionów miejskich a heterogenicznością zmian ich struktury (2). Wprawdzie trudno uznać, że samo „zbadanie” zjawiska to dobry cel podejmowanych prac i właśnie w *Autoreferacie* można było cele badawcze całego cyklu ująć bardziej prawidłowo (wystarczy słowo „zbadanie” zastąpić np. sformułowaniem „ocena” albo „identyfikacja” itd.). Już wskazanie tych dwóch kwestii (ocena zmian i identyfikacja kierunku tych zmian) – jako głównego celu całego cyklu, byłoby wystarczającym spełnieniem warunku określenia celu prowadzonych badań i wynikających z nich rozważań. W drugim tekście (artykuł nr 2) określono „tylko” jego przedmiot - „pomiar policentryczności regionów miejskich w Polsce” oraz jego efekt - charakterystykę zróżnicowania przestrzennego zjawiska. To ostatnie można przyjąć jako cel prowadzonych rozważań. W trzecim artykule (nr 3) zaproponowano dwuetapowe podejście do badania wrażliwości miar policentryczności, co wskazuje, że celem tego tekstu jest ocena przydatności różnych sposobów pomiaru zjawiska do analiz układów przestrzennych regionów miejskich. Tekst czwarty (nr 4) jest próbą określenia głównych cech zachowań związanych z podróżami w Polsce oraz wykazanie ich związku z miejscami zamieszkania i celami podróży, a piąty (nr 5) ocenia wpływ struktury przestrzennej lokalnego rynku pracy na wzorce dojazdów do pracy. Podobnie jest w pozostałych tekstach cyklu. Jednym słowem, Habilitant mógł pokusić się o bezpośrednie sformułowanie jednego, lub kilku celów, które przyświecały wyborowi artykułów do zaproponowanego zbioru. Nie robiąc tego w rzeczywistości utrudnił sobie możliwość bardziej syntetycznego ujęcia osiągniętych wyników w kontekście całości. Traktuję to jako największą wadę całego przedsięwzięcia, której łatwo było uniknąć.

Niewątpliwym walorem przedstawionego cyklu artykułów jest wykazanie, że

Habilitant potrafi trafnie dobrać podejścia metodologiczne do sformułowanych pytań i określić zakres prowadzonych analiz, co potwierdza jego znaczące umiejętności w sferze procedur badawczych (swobodnie stosuje m. in. podstawowe statystyki opisowe, liczne metody wskaźnikowe, różne modele grawitacyjne, analizę regresji, testowania).

Przechodząc do konkluzji, dr Bartoszowi Bartosiewiczowi udało się (oczywiście wraz z współautorami) wprowadzić zarówno nowe ujęcia teoretyczne jak i metodyczne, a także zaproponować podejścia aplikacyjne wpisujące się w dyscyplinę geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej. Artykuły tworzące cykl mają w większości identyfikowalne walory nowatorskich propozycji metodologii badań nad strukturą morfologiczną i funkcjonalną regionów miejskich, nad zakresem ich policentryczności oraz jej związkami z kierunkami ich rozwoju. Nie budzi wątpliwości znaczenie tych dociekań w wymiarze krajowym (najczęściej są to słabo dotąd rozpoznane zagadnienia), a część z nich ma również (lub może mieć w najbliższej przyszłości) znaczący oddźwięk w środowisku badaczy regionów miejskich w skali międzynarodowej.

2.3 Uzyskane wyniki naukowe (poznawcze)

Nie budzą moich wątpliwości wyniki naukowe zaprezentowane w przedstawionym do oceny cyklu artykułów. Habilitant wykazał, na podstawie stosunkowo szerokiego i krytycznego przeglądu krajowej i międzynarodowej literatury przedmiotu oraz szeroko zakrojonych badań własnych lub zespołowych, w których odgrywał wiodącą rolę, że poprzez badanie zmian struktury przestrzennej regionów miejskich z zastosowaniem miar policentryczności oraz próbę wskazania głównych determinant tego zjawiska udało mu się wykazać, że sposób pomiaru ma istotne znaczenie dla samej oceny tych zjawisk, a regiony miejskie w Polsce znacznie wolniej niż w innych częściach Europy rozwijają się w kierunku struktur policentrycznych. Kandydat poprzez zastosowanie algorytmu COMBO zaproponował kompleksową metodę delimitacji regionów miejskich w Polsce, a odniesienia do problematyki pomiaru policentryczności morfologicznej i funkcjonalnej umożliwiają formułowanie ocen struktury przestrzennej regionów miejskich (w Polsce). Wartościowe są także kompleksowe badania dr Bartosza Bartosiewicza nad spójnością terytorialną regionów miejskich, prowadzone w Łódzkim Obszarze Metropolitalnym oraz analizy zachowań transportowych w regionach miejskich i obszarach peryferyjnych.

Warto zwrócić uwagę na swobodne stosowanie przez Habilitanta stosunkowo zaawansowanych metod analizy ilościowej (wyżej już o tym wspomniałem), które

umożliwiają mu formułowanie definitywnych ocen oraz wyprowadzanie nieoczywistych wniosków. Ogólnie biorąc, zaproponowany cykl artykułów charakteryzuje się stosunkowo dużym zasobem powiązanych ze sobą stwierdzeń będących efektem zaprezentowanych analiz i wykorzystanych podejść modelowych, co skłania mnie do sformułowania wysokiej oceny całości dokonań zaprezentowanych przez Kandydata.

3. Dorobek dr Bartosza Bartosiewicza w zakresie dydaktyki i organizacji działalności naukowej

Jeśli chodzi o pracę dydaktyczną dr Bartosza Bartosiewicza to koncentruje się ona na zatrudnieniu w Uniwersytecie Łódzkim, gdzie od 2006 roku prowadzi liczne zajęcia dydaktyczne (wykłady, ćwiczenia, konwersatoria, seminaria) oraz promuje licencjatów i magistrantów (wypromował ich dotąd ponad 130), podobną liczbę prac dyplomowych recenzował.

Prowadzone przez dr Bartosza Bartosiewicza zajęcia dotyczyły m. in. geografii ekonomicznej, systemów infrastruktury technicznej – funkcjonowania i planowania, społeczno-ekonomicznych podstawy gospodarki przestrzennej, polityki przestrzennej. Część zajęć na Wydziale Zarządzania UŁ prowadził w jęz. angielskim. Wielokrotnie był nagradzany przez studentów w ramach wewnętrznego konkursu na najlepszego nauczyciela akademickiego organizowanego na macierzystym Wydziale (9 razy w latach 2010-2020). Pełnił też funkcję promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim o nadanie stopnia doktora na Uniwersytecie Łódzkim, Katedra Ekonometrii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny (*Determinanty zachowań transportowych mieszkańców Łodzi*).

Habilitant był też zatrudniony w Narodowym Instytucie Samorządu Terytorialnego (2015-2016), gdzie współtworzył wytyczne do delimitacji obszarów metropolitalnych na potrzeby ustawy o związkach metropolitalnych. W swojej pracy podejmował też szeroką działalność popularyzującą naukę (projekty szkoleniowe, wywiady prasowe).

Generalnie, aktywność dydaktyczną i organizacyjną dr Bartosza Bartosiewicza oceniam bardzo wysoko w kontekście Jego wniosku o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

4. Ocena aktywności naukowej Kandydata i konkluzja

Przechodząc do ogólnej oceny dorobku naukowego dr Bartosza Bartosiewicza stwierdzam, że:

1. Powstały po uzyskaniu stopnia doktora dorobek publikacyjny, jest – zarówno jeśli chodzi o wymiar ilościowy, jak i jakościowy – znaczący, a jego oddziaływanie w środowisku naukowym jest zauważalne zarówno w kraju jak i za granicą (świadczą o tym stosunkowo liczne cytowania w pracach badaczy zajmujących się kwestiami rozwoju miast i funkcjonowania regionów miejskich oraz metodologii badań nad strukturą regionów miejskich).

2. Cechą charakterystyczną dorobku Habilitanta jest wyraźne ukierunkowanie zainteresowań badawczych (specjalizacja) oraz ich stopniowa ewolucja w stronę ujęć syntetycznych. Jego dorobek naukowy (publikacje, wystąpienia konferencyjne, udział w programach badawczych, ekspertyzy) koncentruje się na zagadnieniach delimitacji układów przestrzennych regionów miejskich, metodologii badań nad strukturami regionów miejskich oraz policentrycznością miejskich układów regionalnych. W całym okresie po uzyskaniu doktoratu, w badaniach Habilitanta zdecydowanie dominują wskazane trzy kierunki tematyczne, co potwierdzają i artykuły zgłoszone jako powiązany tematycznie cykl publikacji jak i teksty znajdujące się poza nim. Wprawdzie duża część publikacji ma krajowy zasięg oddziaływania, ale przynajmniej kilka z nich to znaczące artykuły w czasopiśmie o zasięgu co najmniej europejskim, które już zostały zauważone przez innych naukowców (cytowania).

3. Kierowanie przez Habilitanta projektami badawczymi oraz udział w przedsięwzięciach badawczych, zarówno krajowych jak i zagranicznych, wskazuje na dużą umiejętność współpracy naukowej oraz wykorzystywania wiedzy teoretycznej w praktyce badawczej, co współcześnie jest znaczącym walorem pracownika naukowego i organizatora pracy naukowej.

4. Przedstawiony do oceny cykl artykułów dr Bartosza Bartosiewicza ma – w mojej opinii – znaczące walory poznawcze i jest przemyślanym i wartościowym zestawem prac naukowo-badawczych z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej, a w szczególności rozwoju struktur regionalnych – regionów miejskich.

5. Za istotne osiągnięcie Kandydata uważam stwierdzenie, że sposób pomiaru zmian w strukturach przestrzennych regionów miejskich ma kluczowe znaczenie dla samej oceny tych zjawisk, a regiony miejskie w Polsce znacznie wolniej niż w innych częściach Europy rozwijają się w kierunku struktur policentrycznych. Wartościowa jest również propozycja kompleksowej metody delimitacji regionów miejskich w Polsce, a odniesienia do problematyki pomiaru policentryczności morfologicznej i funkcjonalnej umożliwiają formułowanie ocen struktury przestrzennej regionów miejskich (w Polsce).

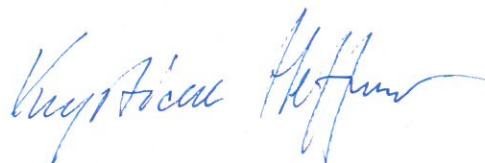
6. Wyniki swoich badań dr Bartosz Bartosiewicz publikował zarówno w wydawnictwach krajowych o znaczącym, ogólnokrajowym zasięgu oddziaływania oraz w uznanych periodykach międzynarodowych zajmujących się zagadnieniami rozwoju regionalnego i miejskiego. Czynny udział w wielu konferencjach naukowych w kraju i zagranicą świadczy o wystarczających możliwościach upowszechniania wyników własnych badań i pracy naukowej.

7. Obok szerokiej i konsekwentnej działalności naukowo-badawczej dr Bartosz Bartosiewicz zajmuje się intensywnie pracą dydaktyczną oraz organizacyjną nie tylko w swojej macierzystej uczelni ale również w strukturach pozauczelnianych. Prowadzi wszystkie typy zajęć dydaktycznych - zarówno wykłady jak i ćwiczenia ukierunkowane na szeroko rozumianą geografii społeczno-ekonomiczną oraz gospodarkę przestrzenną. Angażuje się też w seminaria licencjackie i magisterskie, wypromował ponad 130 magistrów i licencjatów.

W mojej ocenie, dotychczasowa działalność naukowo-badawcza, dydaktyczna i organizacyjna dr Bartosza Bartosiewicza upoważnia do stwierdzenia, że Jego dorobek naukowy oraz inicjatywy badawcze są wystarczające, zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym (prace wskazane w cyklu artykułów mają wysoką naukową wartość) do uzasadnienia wniosku habilitacyjnego. Wykazano także ich oddziaływanie na środowisko naukowe i badawcze, nie tylko krajowe, ale również międzynarodowe. Habilitant współpracuje, w sensie wspólnych badań naukowych, z kilkoma zespołami badawczymi z zagranicy (m. in. Czechy, Węgry). W przedstawionym do oceny cyklu artykułów wiele części ma twórczy charakter, zarówno pod względem poznawczym, jak i ze względu na zastosowane podejście metodyczne. Biorąc pod uwagę sformułowane wcześniej wnioski natury merytorycznej – uważam, że zdecydowana większość konkluzji Kandydata jest wartościowa naukowo i stanowi istotny wkład w rozwój badań nad strukturami regionów miejskich oraz metodologią badań nad policentrycznością układów przestrzennych, a szerzej do dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

Po zapoznaniu się z dorobkiem naukowo-badawczym i organizacyjno-dydaktycznym dr Bartosza Bartosiewicza, a także z przedstawionym jako osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę postępowania habilitacyjnego - cyklem artykułów powiązanych tematycznie *Regiony miejskie w Polsce – struktura i powiązania przestrzenne* – stwierdzam, że spełnia On warunki do ubiegania się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie – geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna, określone w art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca

2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2018 r. poz. 1668 ze zm.).

(Krystian Heffner)